

Atlas Wyszehradzki – Visegrad Atlas, red. Przemysław Śleszyński, Konrad Czapiewski, Instytut Współpracy Polsko-Węgierskiej im. Wacława Felczaka, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Warszawa 2021, ss. 303

Recenzowany atlas należy do grupy atlasów regionalnych, przy czym prezentowany region jest przestrzenią ograniczoną współczesnymi granicami czterech państw (Polski, Czech, Słowacji i Węgier). Są one

związane jednak nie tylko koncepcją geograficzną Europy Środkowej, ale także wspólnotą historyczną, do której nawiązuje tytuł publikacji, bezpośrednio odnoszący się do współczesnej Grupy Wyszehradzkiej. I choć większość map w atlasie dotyczy obecnej sytuacji społecznej, przyrodniczej i gospodarczej, to część prezentowanych zagadnień stanowią tematy historyczne lub bezpośrednio wynikające z dawnych relacji przestrzennych. Uzasadnione zatem wydaje się przedstawienie atlasu czytelnikom czasopisma z zakresu geografii historycznej.

Oprócz redaktorów naukowych publikacji za całość opracowania odpowiada zespół autorów, kartografów i redaktorów związanych z różnymi instytucjami naukowymi, ale także – w kilku przypadkach – z firmami. Zaskakuje fakt, że tylko jedna z prawie pięćdziesięciu osób reprezentuje instytucję zagraniczną (uniwersytet w słowackiej Nitrze). Dziwi to, zwłaszcza że współwydawcą atlasu jest Instytut Współpracy Polsko-Węgierskiej.

O okolicznościach i założeniach atlasu mówi dwujęzyczny (jak całość publikacji – po polsku i angielsku) wstęp, po którym następuje pięćdziesiąt rozdziałów problemowych, opisujących wybrane zagadnienia i bogato ilustrowanych mapami, tabelami i wykresami. Już na samym początku czytelnik napotyka na frapujące zagadnienie historyczne – stabilność granic politycznych. Autorzy, świadomi trudności materii (nieliniowość granic w przeszłości), zaprezentowali ciekawą analizę z interesującymi sześcioma mapami terytoriów na obszarach dzisiejszych państw (choć warto byłoby zasygnalizować redakcyjnie, że część tych terytoriów wykraczała poza współczesne granice państwowe). Bardzo ciekawa jest zbiorcza mapa stabilności granic, pokazująca, przez ile lat dana linia była granicą państwa. Towarzyszą jej wykresy długości trwania granic. Przenikanie wpływów państwowych i etnicznych pokazano w kolejnej analizie, dotyczącej endo- i egzozonimów większych miejscowości.

Znaczną część zagadnień omawianych na początku atlasu stanowią te związane ze środowiskiem – regiony fizyczno-geograficzne, zróżnicowanie krajobrazu, pokrycie terenu, lasy. Są to ważne opracowania i mapy, pozwalające zrozumieć przyrodniczy kontekst wielu zjawisk. Można mieć drobne zastrzeżenia do samych map, które – przy tej samej skali – cechuje różna generalizacja treści podkładowej (np. brak rzek na mapie pokrycia terenu, choć są na niej jeziora, podczas gdy na mapie krajobrazowej rzeki zaznaczono), ale nie utrudnia to zbytnio odbioru treści podstawowych. Sporo miejsca poświęcono także ochronie przyrody. Na mapach z tego tematu doskonale widać zróżnicowane podejście do ochrony instytucjonalnej,

wyrażone w różnych (i nie zawsze porównywalnych) formach.

Owo zróżnicowanie wynikające z różnych przepisów widoczne jest także w przypadku wielu innych zagadnień, choćby w jednym z pierwszych tematów społeczno-gospodarczych, a mianowicie w strukturze wielkości miast. Autorzy wyjaśniają w artykułach charakter zjawiska, co dla czytelnika jest wygodne, ale ma on też inne pomoce, choćby w postaci omawianych zagadnień bliźniaczych czy powiązanych (gęstość zaludnienia w przypadku tematu wielkości miast). Dużą zaletą atlasu jest niewątpliwie szeroki zakres poruszanych tematów, od tych oczywistych, po te mniej typowe lub będące – o czym dalej – swoistym „znakiem czasu”. Daje to czytelnikowi możliwość zbudowania dość kompleksowego obrazu analizowanego regionu. Pamiętać jednak należy, że atlas jest monografią przeznaczoną dla szerszego grona odbiorców, a nie tylko dla naukowców, stąd artykuły problemowe nie omawiają szczegółowo zastosowanej metodyki, choć nieraz ją sygnalizują w podstawowym zakresie, jak ma to miejsce np. w tekście dotyczącym ciążen grawitacyjnych miast (interesujące zagadnienie, a dodatkowo jako jedno z niewielu przedstawione także w ujęciu ponadregionalnym). Niewątpliwie opisy są przygotowane odpowiednio dla większego kręgu odbiorców, za co należą się autorom słowa uznania.

Wiele zagadnień zmiennych w czasie, jak na przykład tematy demograficzne, w atlasie znajduje ujęcie historyczne, ale zwykle jest to perspektywa powojenna. Nie należy się temu dziwić. Dzieje się tak z wielu względów, choćby z powodu dostępności danych oraz stabilności granic w uwzględnionym okresie. Dawniejszych czasów sięgają opracowania związane z dziedzictwem kulturowym, w tym z religią. Oprócz obiektów z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, w osobnych artykułach opisano sanktuaria i ruch pielgrzymkowy, drogę św. Jakuba

oraz kulturowe dziedzictwo religijne. Przerzenny obraz tego ostatniego stanowi interesujący punkt wyjścia badań, które połączyć można z obecną strukturą religijną w analizowanych państwach (poświęcony jest jej osobny tekst). Warto zauważyć, że rozdziały opisujące wyżej wymienione zjawiska zawierają podstawowy rys historyczny wyjaśniający naturę i współczesne rozmieszczenie przedstawianych obiektów.

Obszernie w atlasie zaprezentowano zagadnienia infrastrukturalne i gospodarcze. Ukazane są różnorodne aspekty związane z transportem, dostawami, funkcjami gospodarczymi jednostek, ale także rolnictwem. Osobno poruszono tematy dotyczące turystyki – ruch turystyczny, hotele czy nawet wirtualna atrakcyjność turystyczna mierzona liczbą artykułów na Wikipedii. Takich oryginalnych zagadnień jest w atlasie kilka (np. kryptowaluty), przy czym niektóre z nich wynikają z bieżącej sytuacji, z którą zmagają się cały świat (rozdział o wpływie pandemii COVID na gospodarkę regionu). Dobrze świadczy to o autorach opracowania, które dzięki temu staje się publikacją mocno osadzoną w konkretnych realiach, poruszającą nie tylko zagadnienia typowe, ale także te, które otwierają nowe możliwości oraz te, które być może za kilka dekad będą tak samo mało istotne, jak były kilka dekad wcześniej.

Jak wspomniano, każdy rozdział atlasu składa się z tekstu oraz map i grafik. Na pochwałę zasługuje dobór zastosowanych metod prezentacji kartograficznej. Są to zatem nie tylko typowe kartogramy (warto podkreślić – opracowywane poprawnie dla danych względnych) czy sygnatury, ale także różnorodne kartodiagramy. Oprócz typowych kołowych sumarycznych strukturalnych, znajdziemy w atlasie diagramy segmentowe, wektorowe liniowe czy oryginalnie rozwiązywane konflikty graficzne elementów treści tematycznej. Dobrze widać to w działach prezentujących naukę, szkolnictwo i sport.

Podsumowując, *Atlas Wyszehradzki* jest pozycją niewątpliwie interesującą merytorycznie. Warto też zwrócić uwagę na wysoki poziom edytorski atlasu. Prezentuje – co istotne – bardzo aktualne dane, ale też w wybranych tematach bezpośrednio pokazuje zmiany, które zaszły w kilku ostatnich dekadach. Trzeba pochwalić Autorów publikacji za dobór zagadnień, bo oprócz typowego (co nie znaczy nieciekawego) zestawu informacji społecznych, gospodarczych i przyrodniczych, w atlasie ujęto, jak sami redaktorzy zaznaczają, kilka dość „pionierskich” tematów odnośnie do rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Osoby zainteresowane historią regionu także znajdą w atlasie coś dla siebie. Nie tylko mapy bezpośrednio dotyczące materii historycznej (choćby wspomniana interesująca analiza trwałości granic), ale także wiele opracowań, które pozwalają samodzielnie rozpocząć

analizy relacji czynników społecznych, przestrzennych i historycznych (od toponimów po... migracje sportowe). I choć autorzy nie uniknęli – co zrozumiałe w takim opracowaniu – drobnych błędów czy rozwiązań dyskusyjnych (np. niejednolita generalizacja, kolejność prezentacji niektórych zagadnień, wybrane rozwiązania kolorystyczne nieuwzględniające czytelników z zaburzeniami widzenia barw), to bez wątpienia warto polecić atlas jako publikację z jednej strony podsumowującą stan wiedzy o regionie, a z drugiej też w pewnym stopniu unikalną, nie tylko ze względu na wspomniany dobór tematów, ale przede wszystkim tak kompleksową prezentację regionu do tej pory nieujmowanego w jednolitym opracowaniu atlasowym. ■

Kamil Nieścioruk
(Lublin)